

Юрій Шивала

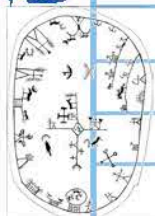
ЧУДЕСА ПЛАНЕТИ ЗЕМЛЯ

Байкал – перлина Сибіру

Географічні дані. Озеро Байкал

Географічні координати центра озера	52° 45' пш. ш., 107° 15' сх. д.
Материк	Євразія
Частина світу	Азія
Країна	Росія
Регіональне положення	Іркутська область та Республіка Бурятія
Тип клімату	помірний континентальний
Площа поверхні озера	31 494 км ²
Об'єм води у озері	23 600 км ³

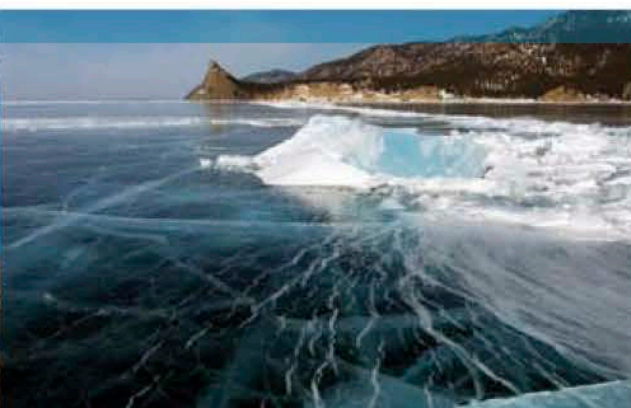
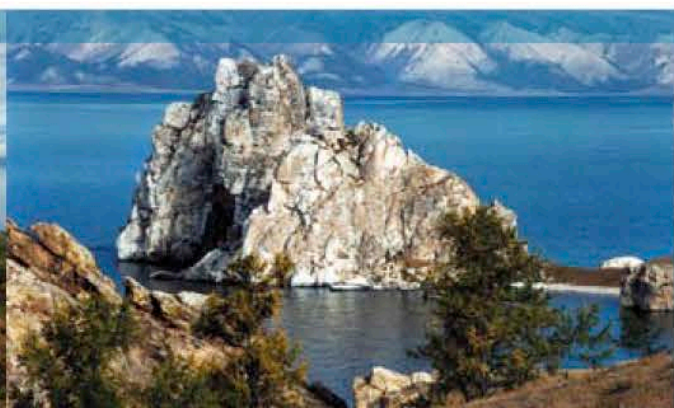
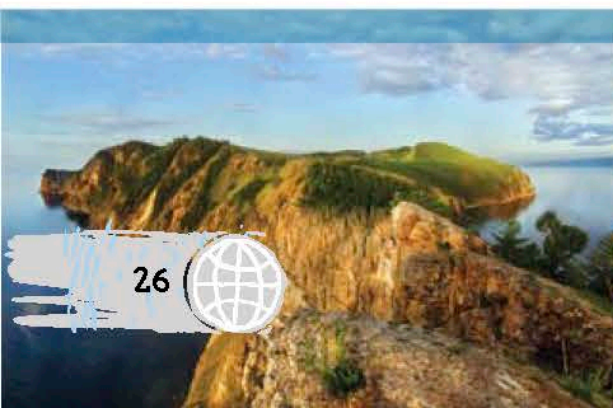

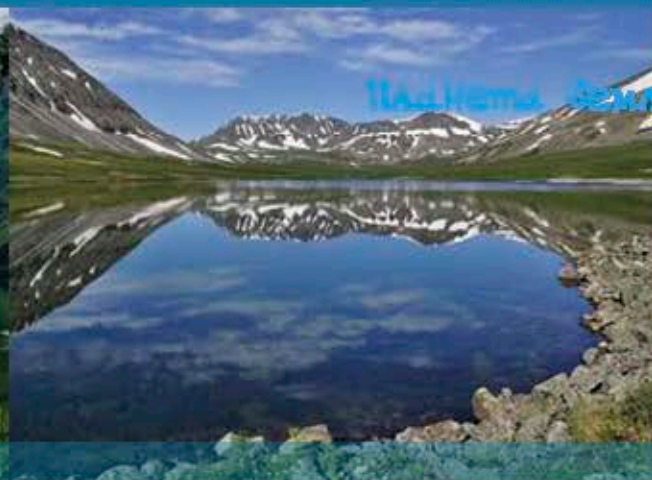
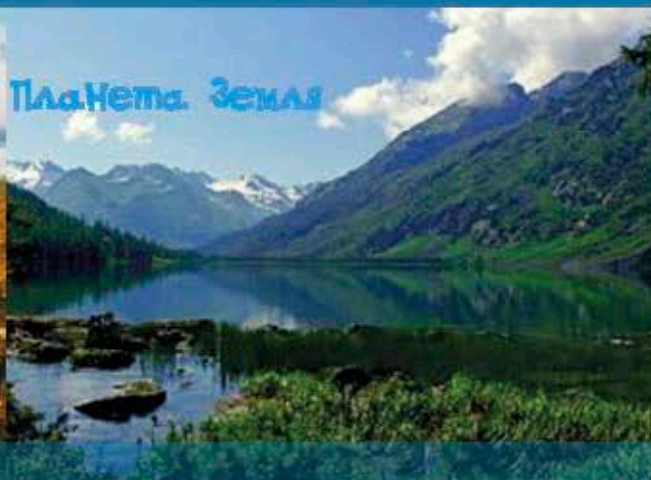
Перлина Сибіру

Минулого разу ми подорожували до найглибшого місця на Землі – Маріанської западини – і холодного континенту Антарктиди, а сьогодні покидаємо Океанію, беремо курс на північ та летимо у серце Південно-Східного Сибіру. Саме тут, у безкраїх азійських просторах, де на тисячі кілометрів в усіх напрямках горизонту розкинулася незаймана природа, „заховалося” найглибше прісноводне озеро планети – Байкал. У цій мандрівці ми спробуємо дізнатися якомога більше про це мальовниче чудо природи, яке у народі називають „перлиною Сибіру”.

Топонімічні суперечки

Немає єдиної думки стосовно походження назви „Байкал”. Зрештою, це стосується багатьох географічних топонімів. Найпоширеніші чотири версії назви. Відповідно до першої, назва озера походить від тюркського слова „бай-куль”, що в перекладі на українську мову означає „багате озеро”.

Прихильники другої вважають, що основою для гідроніму „Байкал“ послужило монгольське словосполучення „байгаал-далай“ („багатий вогонь“). Треті дослідники відстоюють позицію, що китайці називали „перлину Сибіру“ Бей-Хай („Північне море“), а росіяни почали вимовляти її по-своєму – „Байкал“. Ще одна версія розповідає, що з другої половини XVII століття росіяни переймають назву, прийняту в бурятів „Бейгхел“. При цьому вони пристосували її до своєї мови, замінивши характерне для бурятів „г“ на звичніше для російської мови „к“.

Малоймовірно, що коли-небудь буде „доведено істину“, тому пропонуємо кожному читачеві обрати ту версію, яка йому найбільше до вподоби.

Води Байкалу

Озеро Байкал розташоване у Центральній Азії, серед гірських масивів Південно-Східного Сибіру. З космічного корабля добре видно, що воно має форму півмісяця завдовжки понад 600 км і простягається з північного сходу на південний захід. Площа водної поверхні Байкалу становить майже 31,5 тис. км², що приблизно дорівнює площі Данії, Бельгії чи Голландії.

Озеро наповнює глибоку котловину, яка з усіх сторін оточена гірськими сопками та хребтами: Байкальським, Приморським – із заходу; Баргузин-

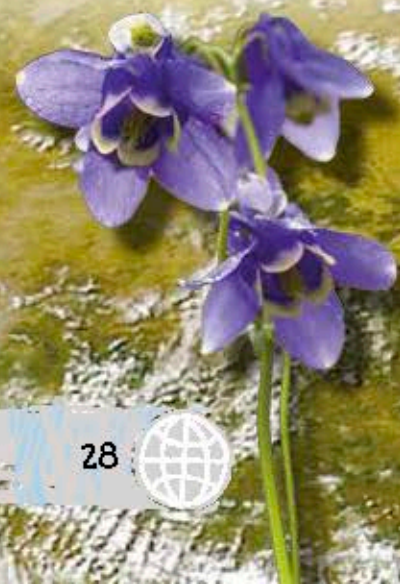
ським, Улан-Бургаси – зі сходу і Хамар-Дабан – з півдня. Західне узбережжя Байкалу скелясте й урвисте, а східне – пологіе, де-не-де рівнинне. У Байкал впадає 336 річок, найбільші з яких – Селенга, Баргузин, Верхня Ангара, а витікає лише одна – Ангара, права притока Єнісею. На акваторії Байкалу є багато островів (найбільші з них – Ольхон та Ушкані), тому озеро часто порівнюють з морем.

Довжина берегової лінії „перлини Сибіру“ понад 2 100 км. Ландшафти навколо озера такі мальовничі, що багато сучасних мандрівників відправляються у кількомісячну пішу подорож вздовж узбережжя Байкалу. В мережі Інтернет щороку з'являються нові історії, у яких подорожуючі описують незабутні враження від мандрівки та викладають десятки захоплюючих відео та фотографій.

Байкал – найглибше прісноводне озеро планети. Середня глибина його водних товщ коливається поблизу відмітки 740 м, а найбільша глибина, згідно з останніми дослідженнями, проведеними для складання батиметричної карти, становить 1 642 м. У цьому місці можна було би повністю „втопити“ одну з найвищих вершин Чивчинських гір (Українські Карпати) – гору Рижовати (1 641 м).

Байкал містить 19 % усіх запасів прісної озерної води Землі. Загальний об'єм водних товщ становить приблизно 23 000 км³. Щоб уявити, як це

Купальниця азійська

багато, проведемо мислений експеримент. Визначимо кількість відер, які б довелося використати для того, щоб перелити всю воду з Байкальської озерної котловини до, наприклад, Північно-Льодовитого океану. Середній об'єм відра становить 12 літрів, а переведений у такі ж одиниці вимірювання об'єм води Байкалу – 23 000 000 000 000 000 (23 квадрильйони) літрів! Отже, щоб здійснити такий експеримент, довелося б використати майже 2 квадрильйони відер! Звичайно ніхто не буде „втілювати в життя” такий експеримент, але уявіть лише, скільки б довелося задіяти людей та витратити часу, щоб це зробити! :)

Як утворився Байкал?

Науковці досі сперечаються стосовно віку і походження озера. Вік Байкалу вчені традиційно оцінюють у 25–35 млн. років, у геохронологічній шкалі це відповідає неогеновому періоду. Якщо це так, то Байкал – унікальний природний об'єкт, адже більшість озер, особливо льодовикового походження, живуть у середньому 10–15 тис. років, а потім заповнюються мулистими опадами і, зрештою, заболочуються.

Однак є версія, що Байкал – досить молоде озеро. Відносно недавно (у 2009 році) її висловив російський учений-геолог Олександр Татаринів. Непряме підтвердження цієї гіпотези отримала експедиція глибоководних апаратів „Мир-1” і „Мир-2”, які досліджували Байкал у 2008–2010 роках. Аналіз діяльності грязьових вулканів на дні Байкалу дає підстави науковцям припускати, що сучасна берегова лінія озера має лише 8 тисяч років, а глибоководна частина – майже 150 тисяч років, відповідно до геохронологічної шкали це – антропогенний (четвертинний) період.

Поза сумнівом є лише те, що озеро розташоване в рифтовій западині, а його будова схожа, наприклад, з басейном Мертвого моря. Одні дослідники пояснюють утворення Байкалу його розташуванням у зоні тектонічного розлому, а інші припускають наявність під Байкалом мантіяного плюму. Треті відстоюють позицію, що западина Байкалу утворилася внаслідок па-

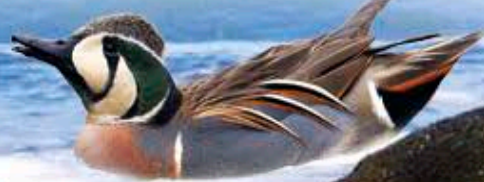
Байкальська нерпа

сивного рифтінгу при зіткненні Євразії та Індостану. Перетворення Байкалу триває і сьогодні: в околицях озера відбувається постійна тектонічна активність, яка супроводжується частими землетрусами.

Раніше, ніж розпочалися суперечки науковців щодо походження топонімів та геолого-географічних факторів, які вплинули на формування озера Байкал, народний фольклор запропонував свою історію-легенду, яка розповідає про події у Прибайкаллі.

Альтернативні історії

У давнину батько Байкал мав 336 синів та одну дочку Ангара. Сини постачали батька водою, щоб тварини, рослини й люди могли жити поблизу озера. Якось дочка Ангара зустріла красеня Єнісея і закохалася в нього. Вона щедро дарувала коханому води свого батька, і той страшенно розгнівався та заборонив Ангари бачитися з Єнісеєм. Ангара не змирилася з наказом батька та вирішила назавжди втекти з дому. Довідавшись про задум своєї дитини, Байкал кинув навздогін дочці Шаманкамінь (поблизу якого тепер знаходиться витік

річки Ангари), щоб перекрити їй шлях до Єнісея але не вцілів. Тоді батько наказав своєму племіннику Іркуту наздогнати та повернути додому непокірну доньку, але той змиловився над Ангарою, звернув убік, створивши нове русло. Ангара зустрілася з Єнісеєм, і вони разом попливли на північ Азії, щоб назавжди оселитися у Карському морі.

На цій романтичній ноті ми завершуємо нашу мандрівку Байкалом та розпочинаємо підготовку до нової подорожі. Європа чекає на нас, щоб подарувати нові враження та знання про наступне чудо природи.

До зустрічі!

СЛОВНИЧОК МАНДРІВНИКА

Батиметрична карта – карта рельєфу дна водойми.

Геохронологічна шкала – шкала поділу віку Землі на суперееони, еони, ери, періоди та епохи. Для кожного з цих відрізків часу характерні формування певних гірських порід, панування іншого клімату, флори та фауни.

Гідронім – один з різновидів топоніму, який означає географічну назву водойми.

Мантійний плюм – горизонтальний потік розігрітої матерії на поверхні мантії Землі.

Рифтінг (рифтогенез) – процес виникнення і розвитку в земній корі континентів і океанів.

Сопка – узагальнена назва пагорбів та гір з округлими вершинами у Забайкаллі, на Кольському півострові й Далекому Сході Росії, а також вулканів Камчатки, Курильських островів і грязьових вулканів Криму та Кавказу.

Топонім – назва будь-якого географічного об'єкта на Землі.

